

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 10/4 2021 s. 1295-1314, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

SÖZÜN GÜCÜ, ŞİİRİN BÜYÜSÜ: DİVAN EDEBİYATINDA SÖZ VE ŞİİRİN KUTSALLIĞI ÜZERİNE

Elif AYAN NİZAM*

Geliş Tarihi: Ağustos, 2021

Kabul Tarihi: Kasım, 2021

Öz

Kâinatın yaratılmasıyla başlayan “söz”ün macerası, Allah’ın “levh” ve “kalem”i yaratmasıyla yazıya dönüşmüş, insanların yaratılmasıyla da onların dilinde törenlerine eşlik ederek devam etmiştir. Allah’ın insanı yaratırken ruh üflemesiyle “nefes” olan söz, eski insanlar tarafından kutsal olarak görülmüş ve bu yüzden insanlar, sözün insan hayatında çok büyük bir gücünün olduğuna inanmışlardır. Bu insanların secili ve kafiyeli bir şekle dönüştürdükleri “törenselleşmiş dil”, insanoğlunun değişen hayatlarında sadece “yemin etmek”, “söz vermek”, “dua”, “beddua” gibi durumlarda kullanılır olmuştur. İnsanlar, ağızdan çıkan her sözün değiştirilemez bir gücünün, şiirin de büyüğünün olduğuna inanmışlar, sözü ve şiiri olağanüstü varlıklarla ilişkilendirmişlerdir. İyi sözü/şiiri “Allah vergisi”, kötü sözü/şiiri de “şeytanın çalgısı” olarak gören tezkire yazarları ve şairler, iyi şiirin yüceliğini *Kur’ân-ı Kerim*’de geçen şair ve şiirle ilgili âyetlerle ve hadislerle açıklamaya çalışmışlardır. Bu çalışmada *Kur’ân-ı Kerim* ve hadislerde, Arapça, Farsça ve Türkçe tezkireler ile divan şiirinde “söz” ve “şiir”in kutsallığı üzerine düşünceler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sözün Gücü, Şiir, Büyü, Kutsallık, Divan Edebiyatı.

THE POWER OF THE WORD, THE MAGIC OF POETRY: ON THE SACREDITY OF WORD AND POETRY IN DIVAN LITERATURE

Abstract

The adventure of "word", which started with the creation of the universe, turned into writing with God's creation of "plate" and "pen", and continued with the creation of humans by accompanying their ceremonies in their language. The word, which was "breath" when God created man by blowing them their soul, was seen as sacred by ancient people and therefore was believed to have great power in human life. The "ceremonial language" that ancient people transformed into a rhyming form has only been used in situations such as "swearing", "promising", "praying", "cursing" in the changing lives of human beings. People believed that every word that comes out of the mouth has an unchangeable power and poetry has its magic, and they associated the word and poetry with extraordinary beings. The writers of biographies and poets, who see the good word/poem as "God's given" and the bad word/poem as the "devil's instrument", have tried to explain the greatness of good poetry with the verses and hadiths about the poet and poetry in the Qur'an. In this study, thoughts on the sanctity of "word" and "poetry" in the

* Dr. Öğr. Üyesi; Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elifayannizam@hitit.edu.tr

Qur'an and hadiths, Arabic, Persian and Turkish biographies and divan poetry will be tried to be determined.

Keywords: Word of power, Poetry, Magic, Sanctity, Literature of Divan.

Giriş

Tarih öncesi dönemlerden beri insanlar, sözün bir gücünün olduğuna ve yaratılan ilk şeyin de “söz” olduğuna inanmışlardır. İslam âlimleri de *Kur’ân-ı Kerîm*’de sekiz surede¹ geçen “Kün” (Ol!) sözcüğünden dolayı yaratılan ilk şeyin “söz” olduğu yorumunda bulunmuşlardır. Allah da *Kur’ân-ı Kerîm*’de “Meryem oğlu İsâ Mesîh ancak Allah’ın elçisidir, Allah’ın Meryem’e ulaştırdığı kelimesidir ve O’ndan bir ruhtur (Nisâ, 4/171).” diyerek ruhun, “Allah’ın kelimesi” yani “sözü” olduğunu belirtmektedir. *İncil*’de “Yuhanna” bölümünde “Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı’yla birlikteydi ve Söz, Tanrı’ydı (Yuhanna, 1, s. 1-3).” ifadesi geçmektedir. Bu da bütün dinlerde “söz”ün daha yaratılışın başından beri var olduğuna inancın göstergesidir. Allah’ın, yaratıcılık gücünü başka bir eylem değil de bir sözle göstermesi, ayrıca peygamberleriyle sözlü bir tecelli olan “vahiy” ile iletişim kurması da İlahî güç tarafından söze verilen değer bir göstergesidir. Gerek “Secde” suresi 9. âyette gerekse “Hicr” suresi 29. âyette insan çamurdan yaratıldıktan sonra Allah tarafından kendisine ruh üflendiğinden söz edilmektedir. Toshikiko Izutsu *Language and Magic* adlı kitabında eski insanların konuşmaktan çekindiklerini, çünkü ağızdan çıkan her kelimedede ruhlarından bir parçayı kaybedeceklerine inandıklarını söyler (Izutsu, 2012, s. 45). Izutsu, ilkel insanların “İçlerinde Tanrı’nın ruhundan bir şeyle konuştuklarını; güçlü (yani sihirli olarak etkili) sözler söylemek için doğüstü güce sahip olduklarını (Izutsu, 2012, s. 34), sözün büyü, güçlü ve sihirli olduğuna inandıklarını şu şekilde ifade eder:

Kadim insanlar ve ilkeller arasında söylenen sözün mistik bir güç olarak görülmesi o kadar önemli bir rol oynar ki hayatlarının tüm eğilimini sözlü büyü etkisiyle damgaladığını söylemek abartı olmaz. Bu gücün o kadar büyük ve karşı konulamaz olduğuna inanılıyor ki söz aracını kullanma sanatında usta olan sihirbazın, istenen her şeyi pratik olarak başarması bekleniyor (Izutsu, 2012, s. 24).

Sihirbazların kullandığı *abrakadabra* kelimesinin de bu tür bir etkiyle söylenmiş olduğu düşünülebilir. “Çeşitli dillerdeki *abrakadabra* kelimeleri incelendiğinde başlangıçta tıbbî bir sebeple hastaları iyileştirmek için kullanılmış ve hastaları iyileştirmek için kötü ruhları uzaklaştırmak gerektiği inancını yansıttığı için zamanla “büyü yapmak” anlamını kazanmışlardır” (Yıldız, 2018, s. 304-305). Kelimenin etimolojisi üzerine çalışan Yıldız, kelimenin çok eski zamanlardan beri kullanıldığını söylemektedir (Yıldız, 2018, s. 300). Mahir Ünsal Eriş, Aramice olan bu kelimenin anlamının “Söylediğim gibi yaratacağım.” şeklinde olduğunu etimolojik olarak açıklamaktadır.² Bu anlam da sözün sihirli bir tarafının olduğuna inancın başka bir kanıtıdır. Izutsu, büyülerin ve büyü sözlerin temel dil yapısı ile diğer yandan da dua ve ritüellerin yapısının büyük ölçüde aynı olduğunu söyler (Izutsu, 2012, s. 22).

Allah’ın vahiyden sonra insanlarla sözlü iletişiminin diğer bir yönü de “dua” etmektir. Vahiy, Allah’tan kuluna yönelirken dua da insandan Allah’a yönelir. *Kur’ân-ı Kerîm*’de Allah, “Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim.” (Mü’min 40/60) buyurmaktadır.

¹ *Kur’ân-ı Kerîm*’de “kün fe yekün” ifadesinin geçtiği sure ve âyetler: Bakara Suresi 2/117; Âl-i İmrân 3/47, 59; En’am 6/73; Nahl 16/40; Meryem 19/35; Yâsin 36/82.

Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinin mealleri için <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir> adresinden faydalanılmıştır.

² <https://archive.vn/20071005091031/http://onpunto.com/ShowBlog.aspx?Web=mahirunsal&Cid=21596> (erişim tarihi: 28.02.2021)

İnsanlar arasında “duanın kaderi bile değiştireceği” hususunda bir inanışın bulunduğu da göz ardı edilmemelidir.

Kur’ân’ın anlatım özelliklerinden bir diğeri de “yemin” etmektir.” “Yemin”, sözlüklerde “Allah’ı veya mukaddes bir varlığı şahit tutarak verilen söz, ant, kase”³ anlamına gelmektedir. İnsanlar arasında belki de yazılı antlaşmalardan daha büyük bir etkisi bulunmaktadır. Allah adına edilen yeminin kutsallığının olduğu bir gerçektir. Yemin eden kişi, öncelikle yemininden Allah’a karşı sorumludur. Yalan yere yemin etmek, öncelikle Allah’a karşı işlenmiş bir günahdır ve öldükten sonra bunun cezasının ne olacağını bilmeyen insanı korkutmaktadır. Bu yüzden yemin, insanlar arasında güvenin de bir sembolü olmuştur. Günümüzde mahkemelerde hâlâ yemin edilmesi, bunun bir göstegesidir. *Kur’ân-ı Kerim*’in pek çok yerinde yemin ifadelerine rastlanmaktadır. Bunlardan biri de “kalem” üzerine yapılan yemindir: “Nûn. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun” (Kalem 68/1). Allah’ın üzerine yemin ettiği bir aracın değersiz olduğu düşünülemez. Sözün sembollere dönüştürülmesi yazı sistemini doğurmuştur. Bu yüzden de Araplar harflerin gizemli olduğuna inanmışlardır. Bu inanış zamanla diğer toplumlara da geçmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi* adlı kitabının “İstanbul’un Mevsimleri ve San’atlarımız” başlıklı yazısında ünlü *Tuhfe-i Hattâtin* yazarı Müstakimzâde’nin her harfin yanbaşıda o harfin meleşinin beklediğini, hatta zülüflü eliflerin yanı başında “bayağı saçlı ve sakallı” bir meleşin durduğunu iddia ettiğini söyler (Tanpınar, 2000, s. 149).

Kur’ân-ı Kerim’de yemin kadar önemli olarak görülen ve Müslüman olmanın önemli özelliklerinden biri olarak kabul edilen noktalardan biri de “sözde durmak”tır. Sözünde durmayanların cezalandırılacağı âyetlerde belirtilmiştir: “Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur” (İsrâ 17/34).

Sözün gücüne olan inanış eski insanlardaki kadar ortada olmasa da günümüzde de doğumdan ölüme kadar pek çok ritüelde “törensel dil” kalıpları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu “törensel dil” kalıpları da “sihir dili” olarak görülen “şiiresel dil”dir.

Şiirin güzelliği (insanları etkilemesi) dilin büyümlü gücüne dayanır. “Sözlü büyümlü özüdür, şiir” (Izutsu, 2012, s. 58-59). İnsanın ruhunun gizemini birkaç sözcükle açığa vurduğu bir türdür, şiir. Birkaç mısraya bir insanlık macerasının sığdırılabildiği, benzersiz bir yetenek tapınağıdır, şiir. Beşir Ayvazoğlu’nun tabiriyle “(...) beyazla siyahın, Musa ile Firavun’un sulha erdikleri alandır” (Ayvazoğlu, 1999, s. 367). Şair ise bu İlahi tapınağın anahtarını elinde tutan, gözünü peygamberlerin tahtına dikmiş, ölümsüzlüğün sırrına vakıf olmak isteyen sabırsız bir kâhindir. Yine Beşir Ayvazoğlu’nun deyimiyle “Şair, sufi olsun olmasın, bütün zıtlıkların ortadan kalktığı varlık alanına, kısaca ‘cihanın canı’na ulaşmaya çalış[an] (Ayvazoğlu, 1999, s. 367)” kişidir. Elinde tuttuğu mecaz feneriyle varlığın ruhunun derinliklerini aydınlatmaya çalışan şair, karanlıkta parlayan sözcük yıldızlarını derleyip onları şekilden şekle sokarak “söz meydanı”ndaki gücünü gösterir. Yüzyıllardan beri karanlık semalarda şiirin aydınlığından yararlanan divan şairleri de zamanın izlerini taşıya taşıya bugüne kadar gelmeyi başarabilmiş “söz savaşçıları”dır. Mensup olduğu millet kadar eski bir tarihe sahip olan Türk şiirinin önemli bir bölümünü teşkil eden divan şiiri geleneği, günümüzde hâlâ taraftar bulabiliyorsa bu, şiirin gücünden başka ne olabilir ki...

Bu çalışmada divan şiirinde şairlerin “söz”, “şiir” ve “şair”e bakışları verilmeye çalışılacaktır. Ancak bu konulara geçmeden önce divan edebiyatının en temel kaynaklarından

³ <http://lugatim.com/s/yemin>

Kur'ân-ı Kerim ve hadislerdeki bu kavramlarla ilgili görüşler verilecek, daha sonra da Arapça, Farsça tezkirelerden birer örnek ile Türkçe tezkirelerden Latîfî'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ* adlı eserinin "Mukaddime" bölümlerindeki "söz", "şiiir" ve "şair" kavramlarıyla ilgili genel düşünceler incelenecektir.

1. *Kur'ân-ı Kerîm*'de ve Hadislerde "Söz", "Şiiir" ve "Şair"

İslâmiyet'ten önce, Araplar'da şiiir ve şairin çok önemli bir yeri vardır. Bir şair, kabilesinin temel direğidir. Bu kabileler için "Reissiz olur, şairsiz olmaz." Çünkü şairler, bu kabilenin geçmişiyle bağ kuran, atalarıyla övünmelerini sağlayan yegâne kültür aktarıcısıdır. Bu anlamda şairler bir arşiv, nüfus kütüğü ve tarih kitabı görevi görmektedirler. Araplar'da şairin şiiiri, savaş kazandıran gerçek ve tehlikeli, bir çeşit silah görevi görür (Güleç, 2018, s. 22-25; Izutsu, 1975, s. 163). Düşman kabileyi yerip kendi kabilesinin üstün niteliklerini dile getirmede en başarılı şair, psikolojik savaşın kazanılmasında en büyük etken olmaktadır. Eski insanlar, şair ya da kâhinlerin kullanmış olduğu "büyülü sözler"i, "oklar" ya da "mızraklar"a benzetirler. Bu sözlerin kurbanın iç kısımlarını ve yaşam enerjisini zayıflatıp felç ederek sonunda yenilmesine ve ölümüne neden olduğuna inanırlar (Izutsu, 2012, s. 192). "Keza bu sözler, kurbanlarda kurtuluş ümidi bırakmayan, onulmaz yaralar açan keskin, zehirli kılıçlara da benzetilir. Bu kafiyeli sözlerin en tehlikeli yanı da şuydu: Bu beddu'âlar ve karşı beddu'alar bir kere serbest bırakıldı mı, bu sözler bir kere ağızdan çıkarıldı mı artık kontrolü imkânsızlaşır, hiç kimse, hattâ bunları salıveren şair veya kâhin dahi bunların tahripkâr gücünü önleyemezdi. Kafiyeler bir defa söylendi mi kontrol edilemez, önlenemez bir güç kazanırlardı" (Izutsu, 1975, s. 173). Hz. Muhammed'in en sevdiği şair Hassan bin Sâbit'e bir keresinde "Senin şiiirin, düşmanlarımız için gecenin karanlığında atılan oklardan çok daha tehlikelidir" (Izutsu, 2012, s. 192.) dediği rivâyet edilir. Düşmanın silahını etkisiz hâle getirecek doğaüstü gücü olan şairlerin, bu güçlerini doğaüstü varlıklardan aldıklarına inanılırdı. Araplar, şairlerin sıradan insanlar olmadığını ve her şairin kendisine ilham veren bir cininin olduğunu düşünürlerdi. Şairlik yeteneğinin ilk koşulu bir "cin" tarafından ele geçirilmiş olmaktı. Şairler "cin"lendikten sonra onun yönlendirmeleriyle güzel ve etkili şiiirler söyleyebilirlerdi. Her şairin "halil" dedikleri bir cini vardı (Izutsu, 1975, s. 159). *Kur'ân-ı Kerim*'in fesahat ve belagatindeki mükemmelliği gören Cahiliye dönemi Araplar'ı, Hz. Muhammed'in de cinlendiğini düşünmüşlerdir (Izutsu, 1975, s. 161). Allah tarafından bu düşünceleri reddetme ve onlara meydan okuma mahiyetinde âyetler gönderilmiştir. Hz. Muhammed'in sözlerinin Allah tarafından gönderilmiş "vahiy"ler olduğu, o sözlerin şiiir, Hz. Muhammed'in de şair olmadığı yine âyetlerde vurgulanmıştır:

Kur'ân elbette değerli bir elçinin sözüdür. O bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! O bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin Rabb'i tarafından indirilmiştir" (Hakkâ, 69/39-43). "(O) kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir" (Necm 53/3-4). "Biz ona şiiir öğretmedik; zaten ona yaraşmazdı da. Ona vahyedilen, ancak bir öğüt ve apaçık *Kur'ân*'dır (Yâsin, 36/69).

Ayrıca *Kur'ân-ı Kerim*'de "Şu'arâ" adlı bir sure bulunmaktadır. Allah, suredeki bazı âyetlerde İslâm'a uygun söz söylemeyen ve bunun zıddı şairler hakkında hüküm vermektedir. Bu âyetlerden aslında şiiirin tam olarak yasaklanmadığı da anlaşılmaktadır:

Şairlere gelince, onlara da yoldan sapmışlar uyarlar. Onların her vadide şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin? Ancak iman edip dünya ve âhret için yararlı işler yapanlar, Allah'ı çokça ananlar ve

haksızlığa uğratıldıktan sonra kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, neye nasıl dönüşeceklerini (başlarına nelerin geleceğini) yakında görecekler (Şu'arâ, 26/224-227).

Hız. Muhammed'in şiiri ve şairi sevip desteklediği hususunda pek çok kaynak hemfikirdir. Etrafında hem elindeki hem de dilindeki kılıcıyla İslam uğruna müşriklerle savaşan bir şair ordusu bulunmaktadır. Bunlardan en meşhurları; "Kasidetü'l-Bürde" yazarı olarak da bilinen Ka'b bin Züheyr ve divan şiirinde pek çok şairin kendisini ona beznettiği Hassan bin Sâbit'tir. Çeşitli hadis kitapları ve tezkirelerde Hassan bin Sâbit ve Hız. Muhammed arasında geçen bir konuşmadan bahsedilir: "Hassan bin Sâbit, Hız. Muhammed'e gelerek Ebû Süfyân'ın kendisini hicvettiğini, Kureys'in müşriklerinin de ona yardım ettiklerini söyleyerek Hız. Muhammed'den onları hicvetmek için izin ister. Hız. Muhammed de kendisine "O zaman onları hicvet. Rûhu'l-Kuds (Cebrâ'il) seninle beraber olsun." der (Kureşî, 1978, s. 35). Hız. Muhammed'in böyle söylemesi, şairlerin İlahî güçler tarafından desteklendikleri düşüncesinin güçlenmesini sağlamıştır. Ayrıca Hız. Muhammed'in kendisine şiir okuyan şairlere hediyeler verdiği (hırkası gibi) ya da dualar ettiği bilinmektedir. Peygamberimiz'in hadis kitaplarında geçen şair ve şiir hakkındaki bazı sözleri ise şöyledir:

Şairlerin kalpleri, Allah'ın hazineleridir. Ey Hassan söyle, Rûhu'l-kudüs (Cebrâ'il) seninle beraberdir. Şairlerin kalpleri Allah'ın evidir (Yılmaz, 2013, s. 380). Arşın altında Allah'ın hazineleri vardır, anahtarları şairlerin dilleridir (Yılmaz, 2013, s. 257). Peygamberlerden sonra vahiy incek olsaydı, mutlaka şairlere inerdi (Yılmaz, 2013, s. 456). Kuşkusuz şiirde bir hikmet, beyanda da sihir vardır (Yılmaz, 2013, s. 317).

Görüldüğü üzere İslamiyet'le birlikte "şair" ve "şiir"e dair düşünceler yasaklanmamış, sadece İslam'a uygun olmayan şiirler ile müşrik şairlerin Peygamberimiz aleyhinde yazdıkları şiirler caiz görülmemiştir. Hız. Muhammed'in etrafında bulunan şairlerden de bu anlaşılmaktadır. Araplar'ın kültürünün neredeyse en önemli unsuru olan "şair" ve "şiir" kavramlarına yüz çevrilmemiş, iyi ve güzel şiir yazan şairler desteklenmiştir.

2. Divan Edebiyatında "Söz", "Şiir" ve "Şair"

Fars ve Türk edebiyatı İslamiyet'le birlikte yeni bir edebiyat ve kültür dairesine girmiştir. Bu yeni kültür dairesinin getirdiği bilgi birikimi önce Fars edebiyatını ve oradan da Türk edebiyatını etkilemiştir. Böylece birbirini etkileyen bu edebiyat ve kültür çevreleri birbirlerinin düşüncelerini de çeviriler yoluyla öğrenmişlerdir. Bu eserlerden bazıları da tezkirelerdir. Tezkirelerin "Mukaddime" bölümleri "söz ve şiirin kökeni, gücü, insanlar için anlamı, şairlere verilen önem" gibi konular açısından çok önemli kaynaklardır. Aşağıdaki bölümde içinde "Mukaddime" bulunan Arapça, Farsça ve Türkçe tezkirelerden birer tane seçilerek bu tezkirelerdeki "şair", "şiir" ve "söz" kavramlarına bakış verilmeye çalışılacaktır.

2.1. Tezkirelerde "Söz" ve "Şiir"

2.1.1. Arapça Tezkirede

2.1.1.1.1. Kureşî (öl. h. IV/ m. X. yy?), *Cemheretü El-eş'ûri'l-Arab*

Ebû Zeyd el-Kureşî'nin 10. yüzyılda kaleme aldığı şiir mecmuası tarzındaki bu eserde Cahiliye dönemi ve Emevîler devri Arap şairlerinin bazı kasideleri yer almaktadır. Bu eserin en

önemli yanı ise başında bulunan tenkitçi bir üslupla kaleme alınan “Mukaddime” bölümüdür (Çöğenli, 1993, s. 324). Kureşî, eserinin “Mukaddime” bölümünde çeşitli ravilerin anlattıkları hikâyeleri, âyet ve hadislerle destekleyerek şiir, şair ve söz hakkında bilgiler vermektedir. Bu eserin “Mukaddime”indeki başlıklar ve içerikleri şöyledir: “1. Mukaddime (s. 11)⁴, 2. *Kur’ân* Arap Diliyle Nâzil Oldu (s. 11-12), 3. *Kur’ân*’da Araplar’ın Söylediği Gibi (s. 12-30), 4. Şiir Söyleyen İlk Kişi (s. 30-34), 5. Peygamber’e Göre Şiir (s. 34-41), 6. Ömer ve Şiir (s. 41-42), 7. İlim Talibi (s. 43), 8. Şiir Özdür (s. 44), 9. Peygamber’in Ashabı ve Şiir (s. 44), 10. Hangi Şairler Daha İyi Şairlik Yapar ve Zekidir (s. 45), 11. İnsanların En Şairi (s. 46), 12. Araplar’ın Dilindeki Cin Şiirlerinde Geçtiği Üzere (s. 47-63)” (Kureşî, 1978, s. 11-63).

Kureşî, Arap şiirine dair pek bilinmeyen haberler rivâyet ederken Arap kültürünün “korunmuş şiirler, *Kur’ân* ve Hz. Muhammed’in hadisleri” üzerine kurulduğunu ve hadislerin anlamları için delillerin bu şiirlerden alındığını söyler (Kureşî, 1978, s. 11)⁵. Şiirin, Araplar için çok önemli olduğunu belirten Kureşî, Arap kültürü ve ilminin şiirle korunduğunu ifade eder (1978, s. 53). *Kur’ân-ı Kerim*’deki “İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın (...) (İbrâhîm, 14/4)” âyetini örnek göstererek *Kur’ân*’ın Arapça indirilmesiyle ilgili olarak “*Kur’ân-ı Kerim*’in diliyle Araplar’ın kullandığı dili karşılaştırır ve *Kur’ân-ı Kerim*’in Araplar’a yeni bir dil getirmediğini, mevcut dili hârikulade şekilde kullandığını” (Çöğenli, 1993, s. 324) belirtir. Kureşî, ilk şiiri mersiye olarak Hz. Âdem’in, Kâbil’in Hâbil’i öldürmesi üzerine söylediğini ve iblisin de ona şiirle cevap verdiğini, ayrıca şiir söyleyerek Allah’ı zikreden melekler olduğunu dile getirir (Kureşî, 1978, s. 31). Kureşî yine “Mukaddime”de Hz. Muhammed’in Cahiliye dönemi şiirine önem verdiğini “Şiirde hikmet, beyanda büyü vardır.” hadis-i şerifini delil gösterir (Kureşî, 1978, s. 34). Kureşî ayrıca şiir söyleyen kişiler, kavimler ve peygamberler hakkında da bilgi verir (1978, s. 31-32). Kureşî, şiirlerin Araplar arasındaki savaflara ve düşmanlıklara son verirken bazen de savaflara sebep olduğunu (1978, s. 34) belirtir. “Ömer ve Şiir” başlıklı bölümde ise Hz. Ömer’in şiiri “güzel şiir” ve “kötü şiir” olarak ikiye ayırdığını söyler (Kureşî, 1978, s. 41-42).

2.1.2. Farsça Tezkirede

Divan edebiyatı tezkirecilerinin en çok örnek aldığı iki tezkire Molla Câmi’nin *Bahâristân*’ı ve Devletşah’ın *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*’sıdır. Ancak Fars edebiyatının ilk tezkiresi olan Avfi’nin *Lübâbü’l-Elbâb* adlı tezkiresi ise Fars edebiyatı tezkireleri içinde ilk olması, diğerlerini etkilemesi ve “Mukaddime”sinde “şiir” ve “şair” hakkında oldukça geniş açıklamalar yapması açısından önem taşımaktadır. Bu yüzden örnek olması açısından Farsça tezkirelerden Avfi’nin tezkiresi seçilmiştir.

2.1.2.1. Avfi (öl. 629/1232?), *Lübâbü’l-Elbâb*

Fars ve Türk edebiyatı alanında yazılan tezkireleri etkilemiş olan *Lübâbü’l-elbâb*, Avfi’nin 628/1221 yılında tamamladığı Fars edebiyatının ilk şairler tezkiresidir. Farsça şiir yazar 300’e yakın şairin hayat hikâyesinin ve seçme şiirlerinin bulunduğu bir antolojidir. Bu tezkirenin de başındaki “Mukaddime” bölümü şiirin ve şairliğin mahiyetine dair bilgiler içerir (Yazıcı, 2003, s. 241). İki ciltten oluşan bu eserin birinci cildinde bulunan “Mukaddime” kısmında ve ilk dört

⁴ İncelemesi yapılan bütün eserlerden yapılan alıntılar çok olduğunda ilkinde kaynak yazar adı, tarih ve sayfa numarası, daha sonrakilerde sadece tarih ve sayfa numarası verilmiştir.

⁵ هذا كتاب جمهره في الجاهليه والاسلام الذين نزل القرآن بالسنتم واشتقت العربية من الفاظهما واتخذت الشواهد في معنى الحديث من شعرهم (Kureşî, 1978, s. 11).

bölümünde “şair” ve “şair/şairlik” hakkında bilgiler verilmektedir. Bu başlıklar şunlardır: “Mukaddimetü'l-Kitâb” (s. 1-10)⁶, 1. Bölüm: Şair ve Şairliğin Faziletleri Hakkında (s. 10-15), 2. Bölüm: Şiirin Anlamı Hakkında (s. 15-17), 3. Bölüm: Şiiri İlk Kimin Söylediği Hakkında (s. 17-19), 4. Bölüm: İlk Farsça Şiiri Kimin Söylediği Hakkında (s. 19-22)” (Avfi, 1906, s. 1-22).

Avfi de Kureşî gibi ilk şiiri Hz. Âdem'in Hâbil'in Kâbil tarafından öldürülmesi üzerine söylediğini, Hz. Abbas'tan rivâyet ederek “söz incilerini nazm ipine ilk defa Âdem-i Safi çekmiştir.” der. Avfi, Hz. Âdem'in söylediklerinin mensur olduğunu, Arapçaya çevrilirken kolay ezberlensin diye şiire çevrildiğini belirtir. Bundan sonra da Hz. Âdem neslinin şiir söylemeye başladığını ve bu sayede dünyanın hüner ve faziletle dolduğunu söyler (Avfi, 1906, s. 17-19). Avfi, Cahiliye Dönemi'nde şiirin değerini yitirmesinin sebebini âyetlerin belagat ve fesahat açısından mükemmel olmasına bağlar ve “Fatiha suresinin nazil olmasıyla Ka'be duvarına asılan yedi şiirin yüzüsu kalmadı.” (Avfi, 1906, s. 7) der. Avfi, sözün canlılar içinde sadece insana verildiğini, Allah'ın fazilet tacını insana giydirdiğini söyler. Ayrıca “Söz, Hz. İsa'nın lakaptıdır. Söz, kelimenin ruh üflenmiş hâlidir.” (1906, s. 10) demektedir. Sözü, “ab-ı hayat çeşmesi”ne benzeten Avfi, sözün kalem takımının karanlığında parladığını söyler (Avfi, 1906, s. 11). Şiirin sözlük anlamının “ilim”, şairin de “âlim” olduğunu, sadece akıllı ve bilgili kişilerin şiirden anlam çıkaracaklarını belirtir (Avfi, 1906, s. 15). “Mukaddime”nin birçok yerinde şiir ve nesri karşılaştıran Avfi, şiiri nesre tercih ettiğini ve şiirin nesirden üstün olduğunu çeşitli örneklerle anlatır. Hz. Muhammed'in şiire bakışını da çeşitli âyet ve hadislerden örnek vererek gösterir. “Şu'arâ” suresindeki “Onlara ancak azmışlar uyar...” âyetini naklederek iman eden şairlerin bu gruba girmediklerini söyler. Hz. Muhammed'in, “Muhakkak ki şiirlerinde hikmet vardır.”, “Şiir onların eserlerinde şereflendi.”, “Şairler sözün sultanıdır.” (s. 8) gibi hadis-i şeriflerinden örnekler vererek şiirin caiz olduğunu göstermeye çalışmış, ancak Hz. Muhammed'in şiir söylemediğini de âyet ve hadislerle açıklamıştır (Avfi, 1906, s. 13).

2.1.3. Türkçe Tezkirede

2.1.3.1. Latîfî (öl. 990/1582), *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ* (1546)

Latîfî Tezkiresi olarak da bilinen bu tezkire Anadolu sahasında yazılmış ikinci tezkiredir. Latîfî, şairleri alfabetik olarak sıralama yönüyle bir ilke imza atmıştır. Bu eser, bir mukaddime, üç bölüm ve bir hatimeden meydana gelmektedir. Oldukça uzun bir mukaddime yazan Latîfî'nin, şiir ve şairlerle ilgili görüşlerinde Fars edebiyatı alanında yazılmış tezkireleri örnek aldığı anlaşılmaktadır.

Latîfî, tezkiresinde Allah'ın “ahsen-i takvim”⁷ üzere yarattığı insana dil ve konuşma yeteneği verdiğini söyler (Canım, 2000, s. 73). Tezkirenin na't kısmında diğer tezkirelerde de görülen ise Hz. Muhammed'in “En fasih konuşan benim.” hadis-i şerifine yer vererek Hz. Muhammed için Arap ve Acem'in en fasihi ve bütün milletlere gelen peygamberlerin en faziletlisi olduğunu, mucize dolu nazmı olan *Kur'an* ile fesahat tekniğini en alçak yer olan pislik çukurundan en yüksek yer olan kutsallık makamına yükselten kişi olduğunu söyler (Canım, 2000, s. 74). Ancak Hz. Muhammed'in şiir söylemediğini, ondan vezinli sözler işitilmediğini, *Kur'an*'daki mucizevi sözlerin amacının şiir olmadığını da vurgular. “Şiirde hikmet, beyanda sihir vardır.” hadisinden yola çıkarak peygamberin şairleri dışlamadığını, hatta sahabelerinin ve

⁶ Avfi, bu bölümü diğer bölümlerden ayrı tutarak sıra numarası vermemiştir.

⁷ “Biz insanı en güzel şekilde yaratmışızdır” (Tin 95/4).

halifelerinin içinde pek çok şair olduğunu, Hz. Ali'nin de bir *Divan*'a sahip olduğunu belirtir. Ancak nasıl Hz. Musa'ya sihirbazlık yaraşmazsa, Hz. Muhammed'e de şairliğin yaraşmayacağını bir beyitle açıklar (Canım, 2000, s. 77-78, 80).

Latifi de diğer tezkire yazarları gibi ilk şiir söyleyenin mersiye olarak Hz. Âdem olduğunu söyler. Başka bir rivâyete de değinen Latifi, vezinli sözlerin yedinci felekteki bir melekten ortaya çıktığını, bu meleşin sürekli olarak manzum ve vezinli sözlerle Allah'ı takdis ve tespih ettiğini belirtir (Canım, 2000, s. 79).

Latifi'nin mukaddimesindeki bir başlık da onun şiir ve söz hakkındaki düşüncelerini açıkça göstermektedir. “Vezinli Sözün Üstünlüğü, Büyülü, Hikmetli Şiirin Meziyeti Hakkında” (Canım, 2000, s. 74) başlıklı bu bölümde Latifi çeşitli hadislerden ve bilge kişilerin sözlerinden örnekler verir. “Şairlerin kalpleri Allah'ın hazineleridir.” hadisi gereği onların kalplerinde İlahi ilham esintilerinin, Subhanî feyz rüzgârlarının estiğini söyler. İlahi bir kaynaktan ilham yoluyla şiir yazan şairlerin diğer insanlardan daha üstün olduğunu belirtir ve Nizâmî'nin hamsesinden beyitleri delil gösterir. Hatta bilgeler ve velilerin, “şiire ilham, şaire de söz sultanı” dediklerini beyitlerle örneklendirir (Canım, 2000, s. 75). Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinden örnek veren Latifi, onun “Ulu evliyanın ilk yüce kerameti şiir, sonra kimyadır. Şu sözü iyi bil, şairlik peygamberlikten bir parçadır.” anlamlarına gelen beyitlerini örnek gösterir. Ayrıca Fars âlim ve bilgelerin söylemiş olduğu “Edebilik olan sır perdesi, peygamberlik mertebelerinden bir mertebedir.” ve “Söz, Cibril'in kanadının sesi, İsrâfil'in ruh bağışlayan nefesidir. Erdemli ve söz bilen biri olsaydın, söz yerine gökten sen inerdin.” anlamlarındaki beyitleri verir (Canım, 2000, s. 75-77). Ayrıca Latifi, tefsircilerin “O, yaratmada dilediğini dilediğine artırır.” (Fâtır 35/1) âyetindeki amacın şairlik yeteneğinin artırılması olarak yorumladıklarını söyler (Canım, 2000, s. 77).

Görüldüğü üzere Latifi de diğer tezkire yazarları gibi, şiirin yüceliği ve caizliğini âyet, hadis ve âlimlerin sözlerinden örnekler göstererek kanıtlamaya çalışmıştır.

2.2. Divan Şiirinde “Söz” ve “Şiir”

Divan şairleri şiirlerinde “şiir” kelimesine karşılık, sözlüklerde genelde “söz”, özelde “şiir” anlamlarına gelen “söz, sühan, kelam, güftâr vb.” kelimeleri kullanmışlardır. “Vezinli, kafiyeli söz” olarak geçen “nazm” ifadesi de “şiir” kelimesi yerine kullanılmıştır. Metin içinde kullanılan bu sözcükler, aynı zamanda “söz, sözüm, sühan, sühanım” gibi redifler olarak da şiirlerde görülmektedir. Divan şiirinde “söz/şiir”in kutsallığına dair yazılmış olan beyitler aşağıda gruplandırılarak incelenmiştir.

2.1. Allah, “Söz” ve “Şiir”

2.1.1. Allah – Yaratılış

Lâmi'î, *Divân*'ının başında bulunan “Nişân-ı Zer Nişân-ı Beyân Tuğrâ-yı ‘Unvân-ı E'nî Dîbâce-i Burhân-ı Tıbyân der-Fezâyil-i Şi'r ü Şâ'irân” başlıklı manzum-mensur karışık kaleme aldığı dibâcesinde tezkirelerde de anlatıldığı gibi dünyanın temelini “kün” emriyle olduğunu, yani ilk yaratılan şeyin “söz” olduğunu, dünyada yaratılan her şeyin “söz”le gerçekleştiğini, sözün dünyada baş çekmiş bir sancak ve onun esirlerinin bazen dil, bazen de kalem olduğunu söylediği beyitler şöyledir:

Cihân bünyâdı çünkim emr-i “Kün”dür

Pes evvel dem zuhûr iden sühandur

Sühandan oldu ‘âlem mülki âbâd
 Sühandan urulur her bezme bünyâd
 Sühandur cilve-sâz-ı bezm-i ‘âlem
 Sühandur nükte-rân-ı fazl-ı âdem
 Sühan cûş itdi çün bahr-i kademden
 Gözin açdı cihân h’âb-ı ‘ademden
 Sühan ‘âlemde bir ser-keş ‘alemdür
 Esîri geh zebân u geh kalemdür

Lâmi‘î, (Burmaoğlu, 1983, s. 46).

Şeyh Gâlib, meşhur *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin kahramanlarından olan “Sühan”ın “Kün” emri gibi ortaya çıktığını söyler:

Ol demde Sühan huzûra geldi

Kün emri gibi zuhûra geldi (b. 1439), (Doğan, 2008, s. 294).

“Levh” ve “kalem”, Allah tarafından yaratılan ilk varlıklar olarak bilinmektedir. *Kur’ân-ı Kerim*’de “Kalem” (68/1) suresinde “kaleme ve kalemin yazdıkları” üzerine yemin edilmesi, yazı, dolayısıyla da söze verilen değer ve sözün kutsallığının bir göstergesi olarak da düşünülebilir. Rûmî de *Şîrîn ü Şîrûye* adlı mesnevisinde Allah’ın “levh ü kalem”i yarattığında yeryüzünde henüz hiçbir şeyin bulunmadığını söylemektedir:

‘Arş üzre dest-i kudret çekdi kalem çü levha

Yoğ-ıdı dahı yirde kürsî-y-le va ‘z ü minber (b. 90) (Doğan-Korkmaz, 2004, s. 70).

Gelibolulu Âlî ise Allah’ın “levh ü kalem”i yaratıp kalemden herkesin alın yazısını yazmasını istediğinde kendisine “kılıç” ve “kalem”in alın yazısı olarak yazıldığını söylemiştir:

Olmadın ceff-i kalem hükm-i debîr-i takdîr

Levh-i hikmetde sana yazmış imiş seyfü kalem (k. 61/21) (Aksoyak, 2018, s. 258).

Divan şiiri şairlerinin en çok üzerinde durduğu konulardan biri de “bezm-i elest”tir. Ruhların Allah’a söz verdikleri yer olan “bezm-i elest”, pek çok şairin şiirinde yer alır. Bu şairlerden Nev’î de *Dîvân*’ının “Dibâce”sinde bu konuya değinmektedir. “Sözün olgunluğunu anlatmaya ve güzelliğini yazmaya imkân olmadığını, dünyada yücelik ve şeref bulmanın yolunun konuşma ile olduğunu, Bahr-i Necef’in (Hz. Ali’nin) bile konuşma incisine susadığını, “bezm-i elest”i kuran sesin, dünyayı aşk ile mest edenin, karakter sahibi insanları mutlu edenin ve Hz. Âdem’i insan yapmanın yine söz olduğunu belirttiği beyitler şöyledir:

Vasfa kâbil degül kemâl-i sühan
 Nakşa mümkin degül cemâl-i sühan
 Nutk iledir cihânda ‘izz ü şeref
 Güher-i nutka teşne Bahr-i Necef
 Sözdür âvâz-ı sâz-ı bezm-i Elest
 Sözdür iden cihânı ‘ışk ile mest

Sözdür erbâb-ı tab‘ı hurrem iden

Âdemi söz degül mi âdem iden (Tulum-Tanyeri, 1977, s. 3-4).

18. yüzyıl şairlerinden Sünbül-zâde Vehbî, “sühan” redifli kasidesinde, sözün/şiiirin yüce âyetler gibi olması ve böylece en yüce mucizeler sayfasına yazılması gerektiğini söyler. Hz. Muhammed’in “Ey Hassan! Cebrâil seninle beraber olsun.” hadis-i şerifine gönderme yapan Vehbî, şairin ise Cebrâ’il’in tıpkı Hassan gibi kalbine nefesle söz telkin ettiği kişi olduğunu söyler:

Sühan oldur ki ola âyet-i kübrâ-yı sühan

Yazıla safha-i i‘câzda a‘lâ-yı sühan

Şâ‘ir oldur ki anıñ kalbine Hassân gibi

Nefha-i Rûh-ı Emîn eyleye ilkâ-yı sühan (k. 51/1-2) (Yenikale, 2012, s. 274).

2.1.2. Allah, Kur‘ân, Cebrâ’il ve Vahiy

Allah, kendi sözlerini Hz. Muhammed’e Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla göndermiştir. Allah’ın peygamberleriyle gerçekleştirdiği bu sözlü iletişim yoluna “vahiy” denilmektedir. İzutsu “vahiy” için “âyetler göndermenin özel bir yolu”, “Allah ile insan arasında haberleşmenin özel bir durumu”, “Allah’ın konuşması” ve “kendi iradesini dil aracılığıyla bildirmesi” olduğunu söyler (1975, s. 142-143). Hâletî mesnevisinde sözün gökten indiğini bu sebeple de söz/şiiirin yüksek bir makama sahip olduğunu belirtir:

Gökden inzâl idüp zemîne kelâm

Sühanı eyledi bülend-makâm (mes. 1/2) (Kaya, 1996, s. 80).

Erzurumlu Zihnî de sözün “Allah vergisi” olduğunu belirttiği beytinde sözde/şiiirde Allah’ın feyzinin neşesinin olduğunu ve bu kutsal sırrı sadece şiiir söylemeye nail olanların bileceğini ifade eder:

Zihnî sühanda neş‘e-i feyz-i İlâh var

Ol sırr-ı kudsi nâ‘il-i güftâr olan bilir (g. 81/6) (Macit, 2018, s. 142).

Nâ‘ilî’nin aşağıdaki beytinde de şiiirin yüce bir makamda olduğunu ve Cebrâil’in bu yolda kendisine yoldaşlık ettiğini söyler:

Cevher-i rûh-ı suhan kim görünür mertebede

Sâha-i arşda Cibrîl ile hem-râh bize (g. 303/9) (İpekten, 1990, s. 287).

Arpaemîn-zâde Mustafa Sâmi de sözün, anlamların yüce arşından gelmesinden dolayı kâmişın ona hürmeten şiiirler secdesi ettiğini söyleyerek hüsn-i ta‘lil yapmıştır:

‘Arş-i a‘lâ-yı ma‘ânîden vürûd ider suhan

Aña ta‘zîmen yerâ‘a secde-i eş‘âr ider (g. 41/3) (Kutlar, 2004, s. 325).

Kara Fazlî de “söz incisinden daha değerli bir cevher olsaydı gökten söz yerine şüphesiz o inerti.” diyerek daha önce söylenenleri tekrar etmektedir:

Gögden ol nâzil olurdu yire bî-şübhe vü şekk

Olsa ger dürr-i sühandan ilerü bir cevher (k. 15/11) (Özkat, 2005, s. 168).

Hâzık sözlerinin Allah'ın sırlarının bulunduğu bir hazine olduğunu ve ondaki ince anlamların *Kur'ân* âyetlerindeki işaretlerin mazmunu olduğunu söyleyerek kendi şiirini övmektedir:

Güyyâ kim genc-i esrâr-ı Hudâdır sözlerim

Nüktesi mazmûn-ı remz-i âyet-i Kur'ân olur (k.5/10) (Tezcan Aksu, 1996, s. 171).

2.2. Peygamberler ve Şiir

2.2.1. Hz. Muhammed ve Vahiy

Feleklerin kendisi için yaratıldığı peygamber olan Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmediği ancak *Kur'ân-ı Kerim* mucizesiyle "Araplar'ın en fasih konuşanı" olduğu herkesin malumudur. Hâletî de Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmeden "levh ü kalem" sırrına vakıf olduğunu, bu ilmin onun gönlünde bulunduğunu söylemektedir:

Okıyup yazmadan o şâh-ı kerem

Hâtırındaydı 'ilm-i levh ü kalem (mes. 3/13) (Kaya, 1996, s. 87).

Nâbî de *Dîvân*'ındaki na'tında Hz. Muhammed'in yanağının Ezelî Kelâm'ın (Allah'ın) yüce âyetleri, sözünün ise doğru yolu gösteren kitabın (*Kur'ân-ı Kerim*) anlamının sonu olduğunu aşağıdaki beyitlerde söylemektedir:

'Ârızî âyet-i ulâ-yı kelâm-ı ezeli

Sühanı gâyet-i ma'nâ-yı kitâb-ı irşâd (k. 2/33) (Bilkan, 2011, s. 14).

Nahîfî de *Mevlid*'inde Hz. Muhammed'e peygamberlerin sonuncusu olan, edep ve faziletlere mazhar olmuş, mucizeler söyleyen ümmî lakaplı âlim olarak seslenmektedir:

Hatm-i rüsûl mazhar-ı fazl ü edeb

Mu'cize-gû 'âlim-i ümmî-lakab (b. 61) (Ceyhan, 2000, s. 111).

2.2.2. Hz. İsâ

Divan şairlerinin kendilerini en çok benzettikleri peygamber hiç şüphesiz Hz. İsâ'dır. Divan şiirinde Hz. İsâ, en çok nefesiyle hastaları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi yönleriyle ele alınır. Şairler şiirlerinin, Hz. İsâ'nın nefesi gibi diriltici, can verici özelliğe sahip olduğunu söylerler. Sürûrî, mucizevi şekilde konuşmakla sözün İsa'sının şimdi kendisi olduğunu, can bağışlayan soluğunun her nefeste söze can verdiğini söylemektedir:

Nutk-ı mu'cizle benüm şimdi Mesîhâ-yı sühan

Dem-i cân-bahşum ider her nefes ihyâ-yı sühan (k. 18/1) (Batur, 2002, s. 287).

Sünbül-zâde Vehbî şairliğin nasıl olması gerektiğini anlattığı kasidesinde yine şairlerin Hz. İsâ gibi hayat veren nefeslerinin can bağışlayan konuşmalarıyla sözü diriltmesinin gerektiğini vurgulamaktadır:

Dem-i 'İsâ gibi enfâs-ı hayât-efzâsı

Ede bir nutk-ı revân-bahş ile ihyâ-yı sühan (k. 51/5) (Yenikale, 2012, s. 275).

2.2.3. Hz. Musâ

Peygamberler arasında Hz. Musâ'nın Allah ile aracı olmadan konuşmasından dolayı özel bir yeri olduğu aşikârdır. Allah, Sinâ dağında, yaygın kullanımıyla Tûr dağındaki bir ağaçta ateş şeklinde tecelli ederek Hz. Musâ ile konuşmuştur. Bu yüzden Hz. Musâ'ya “Kelîm” sıfatı verilmiştir. Divan şairleri de Hz. Musâ'nın “Kelîm” sıfatına, “yed-i beyzâ (beyaz el)” ve esasının büyük bir yılanı dönüşmesi mucizelerine telmihte bulunmuşlardır. Sünbül-zâde Vehbî, Hz. Musâ'nın “Kelîm” sıfatına ve beyaz el mucizesine gönderme yapmaktadır. Şairin Hz. Musâ gibi düşüncesi parlayınca sözün/şiiirin beyaz elinin mana cebinde görüneceğini söyler:

Eyleye şa'şâ'a-i fikreti mânend-i Kelîm

Ceyb-i ma'nâda nümûde yed-i beyzâ-yı sühan (k. 51/4) (Yenikale, 2012, s. 275).

Üsküdarlı Sırrî de “Mucizeler ortaya çıkaran kaleminin kamışını, kıskanç düşünceli Firavun'un gözüne Kelîm gibi ejderha eder.” diyerek Hz. Musâ'nın her iki mucizesine de gönderme yapmaktadır:

Çeşm-i Fir'avn-ı hased-endîşe mânend-i Kelîm

Nây-ı kil-k-i muciz-erkâmın bir ejderhâ ider (k. 8/33) (Kazan, 2003, s. 226).

2.2.4. Hz. Yûsuf

Güzellik diyince akla gelen ilk isim hiç şüphesiz Hz. Yûsuf'tur. Şairler, sözlerinin güzelliğini vurgulamak için Hz. Yûsuf'a telmihte bulunurlar. Hayâlî Bey, şiiiri Hz. Yûsuf'un memleketi olan Ken'ân'a benzetir ve “Ben şiiir ülkesine ikinci Yûsuf olalı, sözden anlayanlar bana Hz. Yûsuf'un etrafındaki arkadaşları gibi oldular.” der.

Nazm Ken'ânına ben Yûsuf-ı sâni olalı

Bana erbâb-ı sühan oldular ihvân-şekil (k. 8/22) (Tarlan, 1945, s. 28).

2.3. Söz-Hızır-Âb-ı Hayat

Peygamber olup olmadığı konusunda ihtilaflar bulunan Hızır Aleyhisselam divan şiiirinde “âb-ı hayat” ve İskender'le olan hikâyeleriyle anılır. “Âb-ı hayat”ı içerek ölümsüzlüğe kavuşan Hızır, şairlerin “âb-ı hayat”a benzeyen şiiirleriyle ölümsüzlüğe kavuşur. Şeyhülislâm Es'ad, kendisi sözün âb-ı hayatını akıtmaktadır:

Zulmet-i çeşme-i Hızır oldu sevâd-ı çeşmiñ

Eylediñ âb-ı hayât-ı sühanı çün icrâ (k. 2/11) (Doğan, 1997, s. 42).

Sünbül-zâde Vehbî de “onun şiiirinin irmağı, âb-ı hayata karşı söz söylese Hızır ile İskender'i suya kandırır.” diyerek iyi şairin özelliklerinden birinin de şiiirinin akıcı olması gerektiğini söylediği beyit şöyledir:

Hızır u İskender'i sîr-âb ede cûy-ı nazmı

Eylese âb-ı hayâta bedel icrâ-yı sühan (k. 51/6) (Yenikale, 2012, s. 275).

2.4. Söz, Kalem, Mucize ve Sihir

Divan şairleri, kendi şiiirlerinin mucizevi ve sihirli olduğundan bahsederler. Bu durumla ilgili olarak Mine Mengi, “Divan şiiirinin başında da sonunda da mucize vardır. Çünkü şiiir istidat yani yetenekle ve ilhamla doğar. Yetenek de ilham da Allah vergisi olmaları nedeniyle

olağanüstülük, farklılık, fizik ötesi oluş ya da daha doğrusu kutsallık özelliklerine sahiptir” (Mengi, 2009, s. 136). diyerek divan şiirinin “kutsallık” arz ettiğini belirtir. Şairler sözün sihirli ve büyüleyici yanlarına dikkat çekerken yine divan şiirinde büyüyle özdeşleşen “Hârut- Mârut” ve “Çah-ı Bâbil” ifadelerini kullandıkları görülmektedir. İ'câz bakımından güçlü şiirler yazdıklarını ifade ettiklerinde ise peygamber mucizelerine göndermeler yapmaktadırlar. Şeyh Gâlib, Es'âd mahlasıyla yazdığı şiirlerinden birinde kalemi, yazdıklarından dolayı Hârut'a benzetmekte ve “Kalem Hârut'unun mucize gerçekleştirmeye ancak gücü yeterken ben, şiir yolunda sihir yapmakta yüksek makam sahibiyim.” diyerek kendini övmektedir:

Es'adâ kâdir iken mu'cize Hârût-ı kalem

Râh-ı eş'ârda sihr etme büyük câhımdır (g. 91/5) (Okcu, 2011, s. 403).

Vecdî ise “Melekler sihirli sözler söyleyen (şairleri) hesapladıklarında seni mucize nefesli olarak hesaba geçirmişlerdir.” diyerek şiirinin sihirli olduğunu ve kendisinin de mucize nefeslilerden sayıldığını söylemiştir:

Hisâb-ı sihr-gûyân eyledükde kudsiyân Vecdî

Seni muciz-dem olmak üzre mahsûb eylemişlerdür (g. 23/5) (Yanmaz, 1995, s. 79).

Şeyh Gâlib sihir ülkesini ele geçirmek ve esir etmek için, şiirin mucize, dilin kılıç ve kâğıdın da peygamber olarak yeteceğini söyler:

Feth ü teshîre yeter kişver-i sihri Gâlib

Mu'cize şî'r ü zebân tîğ ü peyember kâğıd (g. 54/8) (Okcu, 2011, s. 379).

2.5. Söz ve Gayb

Kendilerinin özel ve Allah vergisi bir yeteneğe sahip olduğunu düşünen divan şairleri, şiir söyleme yeteneğinin gayb ile yani bilinmeyenler dünyasıyla bağlantılı olduğunu, İlâhî güçlerin kendilerine ilham yoluyla gayb âleminin sırlarını açıkladıklarını ve şiirlerinin kendilerine gayb âleminde verilen bir armağan olduğunu söylerler. Vahyî ve Nef'î, sözlerinin gayb âleminde bir armağan olduğunu belirtmektedirler:

Nuket-i nazm-ı pâküm ehl-i dile

Âlem-i gayb armağanıdır (k. 9/25) (Taş, 2004, s. 284).

Bir güherdür kim nazîrin görmemişdür rûzgâr

Rûzgâra âlem-i gayb armağanıdır sözüm (k. 1/2) (Akkuş, 1993, s. 45).

2.6. Söz ve Cennet

Şeyh Gâlib yazmış olduğu gazeli için “Sözün yüce cennetinin köşkünden düşünce bağına yüz kat değerinde inmiştir.” diyerek şiirinin kutsal bir mekândan geldiğini söylemektedir:

Kasr-ı Firdevs-i mu'allâ-yı sühandan Gâlib

Bâğ-ı endîşeye sad-pâyê tenezzüldür bu (g. 303/5) (Okcu, 2011, s. 537).

Vahyî de sözünün cennetlerde akan Kevser suyu olduğunu söyler:

Böyle işkeste dillüğümle yine

Sühanum Kevser-i cinânîdür (k. 9/24) (Taş, 2004, s. 284).

2.7. Söz-Dua-Zırh

Sözün bazen de koruyuculuk özelliği vardır. *Kur'ân-ı Kerim*'de “Felak” ve “Nas” surelerinin her türlü kötülük ve nazardan koruyucu oldukları herkesçe malumdur. İnsanların koruyucu olarak kendi ya da çocuklarının üzerine “Cevşen” taktıkları da bilinmektedir. Lebîb de kemâl sahibi kişilerin sözlerinin bütün insanlığın canının sığındığı yer olduğunu söyler:

Kemâl ehline söz yokdur ey dil insâf et

Ki anlaruñ sühanı hırz-ı cân-ı 'âlemdir (k. 2/26) (Kadioğlu, 2003, s. 128).

Mezâkî de sözünün “ism-i a'zam” gibi etkili, canın koruyucusu ve cennetlere layık olduğunu şöyle dile getirir:

İsm-i a'zam gibi nâmuñla mü'essir olalı

Hırz-ı cân veşk-ı cinân hatt-ı emândur sühanum (k. 2/26) (Mermer, 1991, s. 172).

2.8. Söz-İlim

Gelibolulu Âli, *Riyâzü's-Sâlikîn* adlı eserinde *Kur'ân-ı Kerim*'deki kesin hükümlere karşı söz söylememesi için kendisini uyarmakta ve sözün ilimle dolu olması gerektiğini vurgulamaktadır:

Nassa muhâlif söze açma dehen

İlm ile âlûde gerekdür sühan (b. 1085) (Arslan-Aksoyak, 2018, s. 83).

2.9. Söz ve Şair

Divan şairlerinin şiirlerini ve şairlik yeteneklerini övdükleri fahriyeler, divan şiirinin olmazsa olmazlarından. Fahriyeler, en çok mübalağanın kullanıldığı bölümlerden biridir. Şair, kendi şiirini “âyete, mucizeye, sihre, iksire, esmâya vb.” benzetirken güzel şiir yazma yeteneğinin onunla son bulduğunu söyler. Üsküdarlı Hakkı Bey, temiz yaratılışını, geçmişin irfan Ka'be'sinin etrafında bulunan harem bölgesine benzetmekte ve sözlerinin anlam konusunda en yüce âyet olduğunu söyleyerek şiirini âyete benzetmektedir:

Tab'-ı pâkim harem-i Ka'be-i 'irfân-ı ezel

Sözlerim âyet-i kibriyâ-i mü'edda vü me'âl (k. 9/45) (Yıldırım, 2006, s. 94).

Nev'î de şiir tarzının ve gazel âyetlerinin kendisinde son bulduğunu söylemekte ve “Doğrusu bu ki sen güzel söz söyleyebilen bir kişisin.” diyerek kendisini övmektedir:

Sende hatm olmuşdur âyât-ı gazel etvâr-ı söz

Hak budur kim Nev'iyâ merd-i sühan-perdâzın (g. 325/5) (Tulum-Tanyeri, 1977, s. 424).

Kelâmî de kendi sözünün sözden anlayanları etkilediğini ve Allah'ın isimleri gibi her dilde çekildiğini söyler. Şairin beğenilen şiirleri diğer şairlerin sürekli dillerindedir:

Kelimâtum suhan erbâbına te'sîr eyler

Her zebânda bu sebebden çekilür esmâ-veş (g. 163/6) (Karlitepe, 2007, s. 319).

Şairlerin sözü, insanın canına kast edecek kadar etkilidir. Fuzûlî, peygamber için kaleme aldığı “Hançer” redifli kasidesinde sözlerini düşmanlarının gözünü çıkartacak hançere teşbih etmektedir (Kuzu, 2018, s. 153):

Bi-hamdi'llâh ki hâlâ dîde-i bed-hâha na'tünden

Fuzûlî nazmunun her satırındır bir cân-sitân hançer (k. 5/28) (Parlatır, 2012, s. 56).

Fahriye deyince akla gelen ilk gelen şair, Nef'î'dir. Nef'î'nin kendi şiirlerini övmesinin yanında Nef'î'yi üstad görerek onun şiirlerinin mucizevi olduğunu düşünen şairler de vardır. *Divan*'ında kendisinin sözlerinin mucizevi olduğunu söylediği pek çok beyit bulunmaktadır. Kendisini “sözün peygamberi” olarak gören Nef'î, vahiy gibi mucize sözler söylediğini ve meleklerin onun şiirlerini sürekli tekrarladıklarını belirtir:

Benim o şâ'ir-i vahy-âzmây-ı mu'ciz-gû

Ki vird eder suhanım kudsiyân-ı Rahmânî (k. 31/52) (Akkuş, 1993, s. 149).

Nef'î'nin nefesi feyizli, belâgatı mucizevi ve kaleminin sihri zamanın en büyük âyetidir. Allah, herkese özellikler paylaştırırken söz söyleme yeteneğini herkese vermemiştir. Hatta onun temiz gönlü, sözün “levh-i mahfuz”udur:

Feyz-i nefesim mu'cize-perdâz-ı belâgat

Sihri-kalemim âyet-i kübrâ-yı zamâne (k. 42/29) (Akkuş, 1993, s. 186).

Anı taksîm edicek Hazret-i Feyyâz-ı ezel

Herkesi eylememiş mazhar-ı ihsân-ı sühan (k. 60/7) (Akkuş, 1993, s. 249).

Levh-i mahfûz-ı sühandır dil-i pâk-i Nef'î

Tab'-ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf degil (g. 71/5) (Akkuş, 1993, s. 315).

Şairin şiirleri o kadar üstündür ki diğer şairler bir araya gelse onun şiirlerine nazire yazamazlar. Nef'î'nin kasidelerinde diğer şairlerde görülmeyen bu tarzda meydan okumalarla da karşılaşmaktadır (Yılmaz, 2018, s. 1667):

Eyledin lutf ile bir böyle kaside teklîf

Ki nazîre diyemez bir yere gelse şu'arâ (k. 18/78) (Akkuş, 1993, s. 104).

Nef'î'nin bu söylemleri diğer şairler yanında da kabul görmüştür. Nâilî onu, sözün vahiy getiren sihirbazı olarak nitelerken her sözünün de mucizevi âyetler gibi gönül alıcı olduğunu söyler:

Vahy-perdâz-ı sühan Nef'î-i sâhir ki olur

Her sözü âyet-i mu'ciz gibi dil-hâh bize (g. 303/8) (İpekten, 1990, s. 287).

Nef'î, Bâkî, Nâbî ve Sâbit'i aynı beyit içinde anan Zihnî, Nef'î'yi “mu'ciz-beyân” olarak göstermektedir:

Nef'î-i mu'ciz-beyân u Bâkî-i şîrîn-zebân

Nâbî-i pîr-i sühan Sâbit-kadem erler gibi (k. 16/49) (Macit, 2018, s. 54).

Sonuç

Kutsallık deyince akla mutlaka Allah ve onun yüce eseri olan *Kur'ân-ı Kerim* gelmektedir. Yazılı olarak “Levh-i Mahfûz”da saklı olan *Kur'ân-ı Kerim*’de dünyanın “Kün (Ol!)” emrinden yaratıldığı söylenmektedir. Böylece insanlar arasında “söz”ün ilk yaratılan şey olduğuna dair inanışın da temelleri atılmış olur. İlkel insanlardan bu yana sözün gücünün ve şiirin de büyüünün olduğuna inanılmıştır. Allah insanları yaratırken onlara kendi nefesinden ruh üflediği için ilkel insanlar, ağızdan çıkan her sözün ruhtan bir parçanın kaybına yol açacağını düşünmüşlerdir. Böylece sadece törenlerde kullanılan secili ve kafiyeli “törenselleşmiş bir dil” ortaya çıkmıştır. Sözün kutsallığına dair düşünceler sadece ilkel insanlarda değil, diğer dinlerde ve topluluklarda da görülmüştür. Özellikle Araplar, tarihlerinin ve neseplerinin koruyucusu olduğunu düşündükleri şiir ve şairlere çok fazla önem vermişler, böylece de şiir ilminin gelişmesini sağlamışlardır. Araplar’ın diliyle indirilen *Kur'ân-ı Kerim* Araplar’ın şiir ilminden, belagat ve feshat açısından çok üstündür. Araplar bu kelâmın yüceliğini gördüklerinde Hz. Muhammed’i şairlik ve büyüçülükle itham etmişlerdir. *Kur'ân-ı Kerim*’de bunları kesin bir dille reddeden âyetler bulunmakta ve bazı surelerde İslam’a uymayan şiir ve şairlerin cezalandırılacağı söylenmektedir. *Kur'ân-ı Kerim*’in de onay verdiği şiir ve şairler Hz. Muhammed tarafından da desteklenmiştir. Hz. Muhammed de “Ben Araplar’ın en fasih konuşanıyım” hadis-i şerifini söylemiş, ancak kendisinin bir şair olmadığını da sözlerinde vurgulamıştır. “Kuşkusuz şiirde bir hikmet, beyanda da sihir vardır” hadisiyle de şiirde büyü bir yanın olduğunu belirtmiştir.

Tarihlerine ve neseplerine çok düşkün olan Araplar, tezkire geleneğinin doğmasına vesile olmuşlardır. Araplar’dan Fars edebiyatına oradan da Türk edebiyatına geçen tezkire geleneği, bir bakıma şairlerin unutulmasını engellemiştir. Edebiyat tarihi açısından değerli bilgilerin yer aldığı ve şairlerin hayatlarının anlatıldığı tezkirelerin başında bulunan “Mukaddime” bölümleri de “söz”e, “şiir”e ve “şair”e bakış açısının verildiği önemli bölümler olmuştur. Arap edebiyatında Kureşî, Fars edebiyatında Avfi ve Türk edebiyatında ise Latîfi’nin yazmış oldukları tezkirelerin başında bulunan “Mukaddime” bölümleri de bu bilgileri içermesi açısından önemlidir. Bu tezkireler incelendiğinde *Kur'ân-ı Kerim* ve Hz. Muhammed’in şiire ve şaire bakışının âyet ve hadislerle verildiği, sözün ne zaman ortaya çıktığı, ilk şiiri kimin söylediğine dair rivayetler, sözün ve şiirin kutsallığı, şiirin olağanüstü güçlerle olan bağı ve şiirin diğer ilimlerden üstünlüğü gibi konuların işlendiği görülmektedir. Tezkirelerde “şiir” ve “şair”e dair bulunan bu görüşler, divan şairlerinin şiirlerinde de işlenmiştir. Divan şairleri de sözün “Kün (Ol!)” emriyle yaratıldığı, yaratılışın kaynağının “söz” olduğu ve “söz”ün kutsallığı üzerinde durmuşlardır. Söz, insanlara gökten indirilmiştir. Allah’ın peygamberlerle iletişim kurma yolu olan vahiy, şairlerde ilham olarak ortaya çıkar. Şaire şairlik yeteneği, “Allah vergisi”dir. Bu yüzden de şair, kendini peygamberlerle eş tutar. O, şiir âleminde yol alırken onun yol arkadaşı Cebrâil’dir. Onun şiiri, Hz. İsa gibi ölmüş gönüllere can bağışlar, düşüncesinin “yed-i beyza”sı parlayınca kalemi Hz. Musa’nın asası gibi sihirler yapar, şiirleri Hz. Yûsuf’un güzelliğindedir. Okuyanlara Hızır (a.s.)’ın içtiği “ölümsüzlük suyu”nu içirir. Böyle olmakla şairin şiirinde büyü (sihir) ve mucize bulunmaktadır. Onun şiiri, “gayb âleminin armağanı”dır ve cennet bahçelerinden inmiştir. Sözünün ruhu, cana can katar. Söz, dua ile koruyucu bir zırha, evliyaların dilinde ise kerâmete dönüşür. Söz, şifa kaynağıdır hele de içinde ilim olursa. Bu yüzden şairlerin şiirleri çok değerli ve kutsaldır. Özellikle de Nef’î, kendisini mucizevî sözler söyleyen “sözün peygamberi” olarak görür. Çünkü onun sözleri kendisine Allah tarafından bağışlanmıştır. Bu yüzden sözleri, âyet gibidir ve gönülü de “Levh-i Mahfuz”dur. Bazı divan şairleri de Nef’î’nin bu sözlerini desteklemiş ve onun mucize sözler söylediğini söylemişlerdir. Ta geçmişten bugüne “sözün gücü”nün ve

“şiiirin büyüü”nün olduğuna dair inanış hâlâ devam etmektedir. Yüzyıllar boyunca yazarlar ve şairler eserlerinde bu konulara değinmişlerdir ve değinmeye de devam edeceklerdir. Bu da “söz”ün ve “şiiir”in değerinin hiç kaybolmayacağı anlamına gelir. Belki de ölümsüzlüğün sırrı, gerçekten şairlerin ellerindedir...

Kaynaklar

- Akkuş, M. (1993). *Nef'i Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Aksoyak, İ. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî divanlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.⁸
- Arslan, M.-Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Riyâzü's-sâlikîn*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Avfî (1906). *Lubâbu'l-albâb*. Part I. (nşr. E. G. Browne – M. Kazvîni), London: Luzac & Co; Leiden: E. J. Brill.
- <http://ia802605.us.archive.org/32/items/lubbulalbb01awfmuoft/lubbulalbb01awfmuoft.pdf> (erişim tarihi: 24.07.2020)
- Ayvazoğlu, B. (1999). Şiiir ve nesir. *Osmanlı divan şiiiri üzerine metinler* (Haz. Mehmet Kalpaklı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 367.
- Batur, A. (2002). *Sürurî Dîvânı (hayatı, sanatı, eserleri ve Dîvânı'nın tenkitli metni)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilkan, A. F. (2011). *Nabi Divanı (1-2)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Burmaoğlu, H. B. (1983). *Lâmi'î Çelebi Dîvânı (hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Dîvânı'nın tenkidli metni)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkîretü's-şu'arâ ve Tabsîratu'n-nuzamâ (tenkitli metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ceyhan, Â. (2000). Süleyman Nahîfî'nin *Mevlidü'n-Nebî* mesnevisi. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14, 89- 141.
- Çöğenli, M. S. (1993). Cemheretü Eş'âri'l-Arab. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7, 324-325.
- Doğan, M. N. (1997). *Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Divanının tenkitli metni*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Doğan, M. N. (2008). *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*. İstanbul: Yelkenli Yay.
- Doğan, E.-Korkmaz, F. (2004). Rûmî'nin Şîrîn ü Şîrûye'si (inceleme-metin-sözlük). *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31(1), 53-74.
- Eriş, M. Ü. (2007). Aramice'den bir yolculuk: abrakadabra. <https://archive.vn/20071005091031/http://onpunto.com/ShowBlog.aspx?Web=mahirunsal&CID=21596#selection-1221.0-1221.37> (erişim tarihi: 28.02.2021)
- Güleç, İ. (2018). *Şiiir, şair ve Peygamber'e dair*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları olarak gösterilen kaynaklar, Bakanlığın ekitap portalı olan <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78352/eski-turk-edebiyati.html> adresinden indirilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlarına ait bu kaynakların internet uzantıları gösterilmemiştir.

- Izutsu, T. (1975). *Kur'an'da Allah ve insan*. (çev. Süleyman Ateş). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Izutsu, T. (2012). *Language and magic: studies in the magical function of speech*. Tokyo: Keio University Press Inc.
- İpekten, H. (1990). *Nâ'îlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İncil (1996). *The new testament the new King James version İncil*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Kadıoğlu, İ. (2003). *Lebîb-i Âmidî: hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Dîvânı'nın tenkitli metni*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Karlıtepe, M. (2007). *Kelâmî Dîvânı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, B. A. (1996). *Azmî-zâde Hâletî hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Dîvânının tenkidli metni*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazan, Ş. (2003). *Üsküdarlı Sırrî hayatı, eserleri, edebî kişiliği, Divan'ı (tenkitli metin-inceleme) ve Şerhu Medhi'n-Nebî*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kureşî, E. Z. (1406/1978). *Cemheretü eş'âri'l-'Arab I-II*. (Neşredenin Girişi, s. 5-11; a.e. (nşr. li Muhammed el-Bicâvî), Dimaşk. <https://ebook.univeyes.com/97480/pdf-%d8%ac%d9%85%d9%87%d8%b1%d8%a9-%d8%a3%d8%b4%d8%b9%d8%a7%d8%b1-%d8%a7%d9%84%d8%b9%d8%b1%d8%a8-%d9%81%d9%8a-%d8%a7%d9%84%d8%ac%d8%a7%d9%87%d9%84%d9%8a%d8%a9-%d9%88%d8%a7%d9%84%d8%a5%d8%b3%d9%84%d8%a7-2> (erişim tarihi: 19.07.2020).
- Kutlar, F. S. (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Dîvân*. Ankara.
- Kuzu, F. (2018). Aşk ve şiir bağlamında mahlas beyitlerinden hareketle iki şair iki şiar: Fuzûlî ve Bâkî'de aşk ve şiir. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür ve Eğitim Dergisi*, 7(1), 148-161.
- Macit, M. (2018). *Erzurumlu Zihnî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mengi, M. (2009). Divan şiiri estetiği açısından i'câz. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 135-146.
- Mermer, A. (1991). *Mezâkî hayatı, edebî kişiliği ve Divan'ının tenkidli metni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Okcu, N. (2011). *Şeyh Gâlib Dîvânı (hayatı, edebî kişiliği, eserleri, şiirlerinin umûmî tahlili)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkat, M. (2005). *Kara Fazlî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve Dîvânı (inceleme-tenkitli metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Parlatır, İ. (2012). *Fuzulî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2000). *Yaşadığım gibi*. (haz. Birol Emil). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Taş, H. (2004). *Vahyî Divanı ve incelenmesi (2 C.)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tezcan Aksu, F. B. (1996). *XVIII. yüzyıl divan şairi Hazık Mehmet ve Divanı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tulum, M.-Tanyeri, M. A. (1977). *Nev'î Divan tenkidli basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yanmaz, E. (1995). *Vecdî (hayatı, edebî kişiliği, eserleri, Dîvânı'nın karşılaştırmalı msetni)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, T. (2003). Lübâbü'l-elbâb. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, 241-242.
- Yenikale, A. (2012) *Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı*. Kahramanmaraş: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, A. (2006). *Üsküdarlı Hakkı Bey Dîvânı inceleme-metin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, H. (2018). Eski Uygurca *arvış* kelimesinin etimolojisi üzerine. *Türkiyat Mecmuası*, C. 28, 2, 277-309.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde âyet ve hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yılmaz, K. H. (2018). Divan şairlerinin meydan okumaları ve kendi şiirlerine nazire istekleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(3), 1660-1678.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/>

Extended Abstract

When it comes to holiness, Allah and her supreme work, the Qur'an, come to mind. In the Qur'an, which is hidden in the "Levh-i Mahfuz" in writing, it is stated that the world was created from the order of "Kün (Be!)". In the Bible, it is said that the word was with God from the very beginning. Because of these expressions in the holy books, the belief among people that the "word" was the first thing created has become stronger. Primitive people thought that every word that came out of their mouths would lead to the loss of a piece of the soul, since God breathed souls into them while creating them. Thus, a "ceremonial language" with rhyme, used only in ceremonies, emerged.

Mankind, believing in the power of the word and the magic of poetry since primitive people, has seen the word as the most important element of his daily life. While the word is the way God communicates with man through revelation; prayer has also been a way of communication with God. The word "abracadabra", which initially healed the sick, accompanied the magic of the magician over time. In addition, the word has been a tool of trust by oath.

The idea that the word is sacred has been seen in all religions and communities. Especially Arabs gave great importance to poetry and poets, whom they thought were the protectors of their history and lineage; Thus, they provided the development of the science of poetry. For them, the most important condition for being a good poet is to be possessed by supernatural beings. For Arabs, poets are the most important fighters of psychological warfare on the battlefield. The poet's poems are also the most effective weapon that penetrates the souls of people. They duel with their poetry. The tribe with the best poet is the winner of the war.

The Qur'an was revealed in the language of the Arabs, who gave so much importance to poetry. But the Qur'an is far superior to the science of poetry in the Arabs in terms of eloquence and fluency. When the Arabs saw the greatness of this word, They accused Hz. Muhammad of being a poet and witchcraft and thought that he had been possessed by a "jinn". There are verses in the Qur'an that reject these thoughts unequivocally, and it is said in some suras that poetry and poets who do not comply with Islam will be punished. Beautiful poems and poets approved by the Qur'an was also supported and awarded by Hz. Muhammad. He stated the hadith; "I am the most eloquent and fluent of the Arabs" but also emphasized

that he was not a poet. “Undoubtedly, there is wisdom in poetry and magic in declaration.” He also stated the hadith that there is a magical side in poetry.

The Arabs, who are very fond of their history and ancestry, have also been instrumental in the birth of the tradition of tezkire (biography). The tradition of tezkire, which passed from Arabs to Persian literature and from there to Turkish literature, in a way prevented the poets from being forgotten. The "Muqaddime" sections, which are at the beginning of the tezkires in which valuable information is included in terms of literary history and the lives of poets are told, are also have been important sources of information about how "good poetry" and "bad poetry" are given the perspective of "word", "poetry" and "poet". The "Mukaddime" sections, which are at the beginning of the tezkires written by Qureshi in Arabic literature, Avfi in Persian literature and Latifi in Turkish literature, are also very important in terms of containing this information. When these tezkires are examined, It is seen that the Qur'an and Hz. Muhammad's view of poetry and poet is explained with examples given from verses and hadiths. In addition, in these tezkires, there are subjects such as when the word emerged, the narrations about who said the first poem, the sanctity of the word and poetry, the connection of poetry with extraordinary powers and the superiority of poetry over other sciences.

These views on "poetry" and "poet" in tezkires were also handled in the poems of divan poets. Divan poets also emphasized that the word was created with the order of "Kün (Be!)", that the source of creation is "word" and that "word" is sacred. The word was sent down from heaven to people. Revelation, which is God's way of communicating with the prophets, appears as inspiration in poets. The poet's talent for poetry is "God's gift". Therefore, the poet brings himself closer to the prophets. While he is on his way in the world of poetry, his companion is Gabriel. His poem, gives life to dead hearts like Jesus. When the "white hand" of his thought shines, his pen works magic like the staff of Moses. His poems are in the beauty of Yusuf. He makes the readers drink the "water of immortality" that Khidr drank. As such, there is magic (magic) and miracle in the poet's poetry. His poetry is the "gift of the unseen realm" and descended from the gardens of heaven. The spirit of his word gives life to the soul. The word turns into a protective armor with prayer, and in the language of the saints, it turns into a miracle. The word is a source of healing, especially if it contains knowledge. Therefore, the poems of poets are very valuable and sacred. In particular, Nefî sees himself as the "prophet of the word" who utters miraculous words. He believes his words were given to him by Allah. That's why his words are like a verse and his heart is the "Levh-i Mahfuz". Some divan poets also supported these words of Nefî and said that he spoke miraculous words.

The poem, which reveals the mystery of the human soul with a few words, also witnesses a whole human adventure. The belief that "the power of the word" and "the magic of poetry" still continues from past to present. For centuries, writers and poets have touched on these issues in their works and will continue to do so. This means that the value of “word” and “poetry” will never be lost. Maybe the secret of immortality is really in the hands of the poets...